

Tandvård för barn och ungdom

Rättighet och skyldighet

En femårig pojke har kallats till tandhälsokontroll, men har uteblivit två gånger. Det visar sig att han inte undersöktes i tandvården året innan heller, eftersom han även då uteblev två gånger och därefter inte kallats mer i enlighet med tandklinikens rutiner. Hur ska tandvårdspersonalen kunna tillgodose pojkens behov av tandvård? Är det rätt mot pojken att inte göra mer för att få honom att komma till kliniken?

ETISKA RÅDET SVARAR:

Det är mycket möjligt att pojken i exemplet har en god tandhälsa, men studier har visat att barn som uteblir från tandvård ofta har sämre tandhälsa än andra barn. Det finns också en studie som visar att föräldrar till barn eller ungdomar som uteblir från tandvård själva saknar egna traditioner att söka denna typ av vård och att de även saknar två självförtroende och förtroende för tandvård. Dessa resultat indikerar att uteblivande från tandvård kan ha komplexa orsaker, men också vara indikation på att barnet inte får adekvat omsorg.

Rutiner vid uteblivna besök

Alla barn från 3 års ålder erbjuds årligen tandhälsokontroll eller undersökning och tandvårdspersonal är därigenom en viktig yrkesgrupp när det handlar om att upptäcka barn som riskerar att fara illa. Skadlig behandling av barn innefattar förutom fysiskt och psykiskt våld, sexuella övergrepp och kränkningar även fysisk och psykisk försumelse, d.v.s. bristande omsorg. Upprepade uteblivanden är bristande omsorg och bör, om ingen annan åtgärd hjälper, anmälas till socialtjänsten (Socialtjänstlagen 2001:453, 14 kap. 1§). Få anmälningar kommer från tandvården och för att uppmärksamma tandvårdens viktiga roll för att upptäcka och förebygga omsorgsbrist och övergrepp mot barn gjorde Barnombudsmanen under 2010 en enkät bland folk tandvårdens samtliga klinikchefer i Sverige. Enkäten belyste tre områden av utsatthet: våld/övergrepp, omsorgssvikt i hemmet och dental försumelse, exempelvis extrem karies. Enkäten visar att det finns en stor osäkerhet hur man som vårdpersonal ska agera i fall där man misstänker att barn far illa och att behovet av utbildning på detta område är stort.

Socialtjänstlagen

I Socialtjänstlagen slås fast att hälso- och sjukvården, dess anställda samt personer i enskild verksamhet som berör barn och unga... "är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att

socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd". Anmälningsplikten förutsätter således inte att det är klarlagt att socialnämnden behöver ingripa och att den inte endast gäller i de uppenbara fallen utan även då endast misstanke föreligger. Lagstiftaren har här verkligen tagit hänsyn till barnets sårbarhet och utsatthet - och beaktat risken för brister i vårdnadshavarens omsorg.

Etiska principer

I FN:s barnkonvention är en bärande princip att barnets bästa ska genomsyra alla beslut och åtgärder som rör barnet, d.v.s. man ska agera i enlighet med godhetsprincipen. Vad innebär det i det aktuella fallet? Med kunskap om de orsaker som kan ligga till grund för upprepade uteblivanden så bör tandvården arbeta aktivt för att den 5-åriga pojken ska få ett bra omhändertagande. En annan etisk princip som aktualiseras i detta fall är autonomiprincipen, enligt vilken vården i möjligaste mån ska ta hänsyn till människors autonomi. När denna är sviktande, som hos ett barn, bör någon företräda och värna om dennes integritet med så kallad vikarierande autonomi. I första hand är det vårdnadshavarna som vikarierar ett barns autonomi, men om de inte gör detta på ett lämpligt sätt kan samhället behöva stötta vårdnadshavarna eller i enstaka fall t.o.m. ta över vårdnadshavarnas ansvar. En uppföljning av de fall som till följd av upprepade uteblivanden anmälts till socialtjänsten i Jönköpings län under 2008 och 2009 visar att i 38 av 44 fall (86 %) har tandvården kommit igång på nytt efter anmälan. Detta är ett exempel på det etiska tänkandet i rättvisepincipen, enligt vilken alla människor har rätt till lika vård oavsett ålder, kön, social ställning eller samhällsnytta.

Riktlinjer för anmälan till socialtjänsten finns i Pedodontihandboken (www.lj.se/oi) under rubriken Utsatta barn. Där finns även Barnombudsmannens enkät att ta del av.

JOHANNA NORDERYD
Övertandläkare
Medlem i etikrådet

Källor:

www.barnombudsmannen.se
Etik i barn- och ungdomständer

I samarbete med etikrådet svarar Pulsen på frågor om etik och etiska dilemman. Läs mer om etiska frågor i intranätet: Ledning/Etik. Där kan du även ställa egna frågor om etik och diskutera/samtala på Etiskt diskussionsforum

Instruktören Anna-Lena Lindström från laboratoriemedicin fortbildar IVA-sjukvårdspersonalen Karin Johansson och Anita Ulander på Ryhov i analysinstrumentet för att mäta blodgaser.
FOTO: JOHAN WERNER

Utbildning för egna analyser

Många prover på patienter analyseras av sjukvårdspersonal direkt ute i verksamheten. För att öka kvaliteten genomför Medicinsk diagnostik, laboratoriemedicin, en stor och flerårig utbildningsatsning.

– 2008 tog landstingsledningen beslut om att all patientnära analysverksamhet ska kvalitetssäkras och på sikt akkrediteras, säger Karin Olofsson, instruktör på laboratoriemedicin.

Bakgrunden är den stora andel provtagningar och analyser som utförs av vårdavdelningar och vårdcentraler. Under 2009 handlade det om drygt 570 000 analyser, främst glukos, urinprov, hemoglobin, blodgaser och CRP. Detta kan jämföras med de 3,8 miljoner analyser som laboratoriemedicin utförde.

Sedan hösten 2008 arbetar Karin Olofsson och hennes fyra instruktörskollegor med att fortbilda vårdpersonal i både provtagning och analysarbete.

Samma kvalitet på alla prov

– Vi följer till viss del Cosmic-införandet. Alla vårdcentraler är klara, många familjecentraler och vissa sjukhuskliniker. Alla analysresultat finns i ROS, de egna patientnära med annan bakgrunds färg, och då vill Landstinget försäkra sig om att alla analys svar håller samma kvalitet oberoende av var analysen är utförd och av vem.

Varje enskild provtagare får en fortbildning på en till två timmar, och sedan ett behörighetsbevis som gäller ett år.

– Vi undervisar i hur man ska tänka när det gäller kvalitet och spårbarhet, hur man utför provtagningen, analyserar, hanterar svaret och kontrollerar instrumentet, säger Karin Olofsson.

– Vi försöker säkra hela kedjan, från preanalys till postanalys, säger Eva Rostedt, också hon instruktör.

Varje analysinstrument får en loggbok som innehåller instruktioner. Där ska allt som händer med instrumentet bokföras.

– Varje klinik har en labb-ambassadör som har till uppgift att kolla att uppdateringar görs och att ny personal får utbildning, säger Karin Olofsson.

–Många fick lära sig för länge sedan, och lär sedan upp nya medarbetare. Vi vill försöka få bort mun-till-munutbildningarna. Detta gynnar patientsäkerheten, säger instruktören Anna-Lena Lindström.

Analyser har tagits bort

Fortbildningen har också lett till en översyn av de patientnära analyserna.

– En del vårdenheter har beslutat att ta bort vissa analyser, på grund av att man gör dem för sällan och att patientnyttan med att göra dem själv är låg.

Annars är det just patientnyttan som ofta är skälet till de patientnära analyserna.

– De är kanske lite dyrare, och detta måste vägas mot behovet av ännu snabbare svar vid patienten, säger Eva Rostedt. Vissa prover har kort hållbarhet och mår väl av att analyseras nära patienten.

Ett sådant exempel är analyser av blodgaser, som på senare är allt mer flyttats ut i verksamheten.

Hur har då sjukvårdspersonal reagerat på att få fortbildning?

– I början kunde en del reagera som att "klarar vi inte detta som vi gjort i så många år", men sedan har det varit väldigt positivt. Många uppskattar den loggbok som tagits fram och att det finns någon att ringa och fråga om patientnära analyser, säger Karin Olofsson.

Laboratoriemedicinens fem instruktörer som arbetar över hela Landstinget, både med primärvård och slutenvård.

– Det är ett jättekul jobb. Vårt mål är att alla analysresultat inom sjukvården ska hålla samma kvalitet och vara jämförbara. Resultaten ska inte variera beroende av var patientens prov analyseras, säger Karin Olofsson.

KMIKEL BERGSTRÖM